

БРИТАНСКИ ДОКУМЕНТ ЗА ЛЕГАЦИИТЕ ВО БУГАРИЈА НЕПОСРЕДНО ПРЕД ПОЧЕТОКОТ НА БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ

Лилјана Гушевска

Институт за национална историја, Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5497-2878>

Тодор Чепреганов

Факултет за образовни науки
Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

Клучни зборови: доверлив британски дипломатски извештај, сер Х. О. Бакс-Ајронсајд, шефови на странски дипломатски мисии во Софија, психолошко-физичка анализа, политичко-дипломатска анализа, национални интереси.

Резиме: Задачата на дипломатијата на секоја држава е да го насочува и да го уредува односот на таа држава со другите меѓународни субјекти, и тоа преку мирољубиви средства, комуникација и преговори. Истовремено, нејзината функција подразбира, меѓу другото, и информирање и анализирање, што всушност значи собирање информации од/за други држави, нивна анализа и доставување до Министерството за надворешни работи. Токму оваа задача на дипломатијата е тема на документот што го презентираме во оваа статија. Овој доверлив извештај од јануари во 1912 година, испратен од Х. О. Бакс-Ајронсајд, дипломатски претставник во ранг на ополномоштен министер на Обединетото Кралство во Бугарија, до министерот за надворешни работи на Обединетото Кралство, Едвард Греј, содржи анализа на дипломатските претставници, главно, на Големите сили и на балканските држави во бугарската престолнина, кои ја извршувале таа функција во текот на 1911 година (тоа се ополномоштениите министри на: Франција, Италија, Грција, Германија, Русија, Србија, Австро-Унгарија, Турција и на Романија).

Детаљната анализа изложена во овој документ многу јасно покажува дека Бах-Ајронсајд е искусен дипломат, кој многу прецизно прави психофизичка анализа на своите колеги, но и анализа на нивните политички, односно дипломатски способности. Ова е особено значајно ако се има предвид дека психолошката анализа игра клучна улога во разбирањето на однесувањето, намерите и на одлуките на странските држави и на нивните лидери, министри, дипломати и конзули. Од друга страна, психолошката анализа служи и како алатка за предвидувања на реакциите и за приспособување на дипломатските стратегии. Во тој контекст, и британскиот дипломат кај своите колеги ги анализира начинот на размислување, стилот на комуникација, вредностите, траумите, амбициите и нивната реакција во кризни ситуации под притисок или при преговори.

A BRITISH DOCUMENT ON THE DIPLOMATIC LEGATIONS IN BULGARIA IMMEDIATELY BEFORE THE OUTBREAK OF THE BALKAN WARS

Liljana Guševska

Institute of National History, Skopje
Ss. Cyril and Methodius University in Skopje
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5497-2878>

Todor Čepreganov

Faculty of Educational Sciences
Goce Delcev University - Stip

Key words: confidential British diplomatic report, H. O. Bax-Ironside, heads of foreign diplomatic missions in Sofia, psycho-physical analysis, political and diplomatic analysis, national interests.

Abstract: The task of diplomacy in every state is to guide and regulate its relations with other international actors, primarily through peaceful means, communication, and negotiation. At the same time, one of its key functions is to inform and analyse — essentially, to collect information from or about other countries, analyse it, and submit it to the Ministry of Foreign Affairs. This very function of diplomacy is the focus of the document presented in this paper. This confidential report, dated January

1912, was sent by H. O. Bax-Ironside, a diplomatic representative of the United Kingdom holding the rank of Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary in Bulgaria, to the British Foreign Secretary, Edward Grey. It contains an analysis of the diplomatic representatives — primarily of the Great Powers and Balkan states — stationed in the Bulgarian capital who were serving in that role during 1911 (namely, the representatives of France, Italy, Greece, Germany, Russia, Serbia, Austria-Hungary, Turkey, and Romania).

The detailed analysis presented in this document clearly demonstrates that Bax-Ironside was an experienced diplomat who conducted a remarkably precise psycho-physical evaluation of his colleagues, as well as an assessment of their political and diplomatic capabilities. This is especially important given that psycho-physical analysis plays a key role in understanding the behaviour, intentions, and decisions of foreign states and their leaders, ministers, diplomats, and consuls. Furthermore, such analysis serves as a tool for forecasting reactions and adjusting diplomatic strategies accordingly. In this context, the British diplomat analyses his colleagues' thought processes, communication styles, values, traumas, ambitions, and their responses in crisis situations, under pressure, or during negotiations.

1. Воведни забелешки

Задачата на дипломатијата на секоја држава е да го насочува и да го уредува односот на таа држава со другите меѓународни субјекти, и тоа преку мирољубиви средства, комуникација и преговори. Со оглед на ваквата комплексна и повеќеслојна функција на дипломатијата, секоја држава внимателно ја креира својата дипломатска мрежа, приспособувајќи ја нејзината распространетост и структурна поставеност во зависност од промената на општествено-политичките услови на глобално, но и на регионално ниво. Имајќи го предвид ова, изборот на квалификуван дипломатски кадар претставува нејзин суштински сегмент поради фактот што дипломатите, а особено шефовите на дипломатските претставништва, претставуваат репрезенти на своите држави, т. е. тие играат значајна улога во артикулирањето на надворешната политика на својата држава не само во земјите каде што се акредитирани туку и пошироко.

Во оваа смисла, и Британската дипломатска служба (British Diplomatic Service) бележи суштински промени во текот на својот повеќевековен развој, движејќи се во насока на сè поголема професионализација на дипломатската дејност и на профилирање дипломати, кои ќе бидат доброобучени и информирани за да можат компетентно да ја извршуваа својата служба.¹

Притоа, зборувајќи за дипломатијата воопшто, треба да се нагласи дека нејзината функција подразбира и:

- заштита на националните интереси кога преку дипломатијата се штитат своите политички, економски и безбедносни интереси;

- одржување на мирот, т. е. таа настојува да спречува конфликти и да ги решава постојните преку дијалог;

- преговори и договарања кога одредени конфликтни ситуации се решаваат со остварување меѓусебна соработка, односно со склучување трговски аранжмани, алијанси и други меѓународни договори;

- официјално претставување на државата во странство;

- промовирање на културните вредности на сопствената држава;

- информирање и анализирање, што всушност значи собирање информации од/за други држави, нивна анализа и доставување до Министерството за надворешни работи (поопширно за ова видете во: Vienna Convention, 2005: 95).

А токму последната наведена задача на дипломатијата – информирањето и анализирањето – е тема на документот што го презентираме во овој прилог. Овој доверлив извештај од јануари 1912 година е испратен од Х. О. Бакс-Ајронсајд², ополномоштен

¹ За развојот на британската дипломатија до почетокот на XX век видете: Escott 1908. За трансформацијата на дипломатската служба, промената на дипломатските практики и сл. во периодот на XIX век видете: Jones 2006.

² Сер Хенри Џорџ Отрам Бакс-Ајронсајд (Sir Henry George Outram Bax-Ironside), (15 ноември 1859, Газијпур, Бенгал, Индија – 1929), истакнат британски дипломат, кој служел како ополномоштен министер на Обединетото Кралство

министер на Обединетото Кралство во Бугарија, до министерот за надворешни работи на Обединетото Кралство, Едвард Греј³, и содржи анализа на дипломатските претставници, односно на шефовите на дипломатските мисии, главно, на Големите сили и на балканските држави во бугарската престолнина, кои ја извршувале таа функција во текот на 1911 година. Од детаљната анализа на дипломатските претставници на: Франција, Италија, Грција, Германија, Русија, Србија, Австро-Унгарија, Турција и на Романија (нерезидентните претставници на Холандија, Персија и на Соединетите Американски Држави само се споменуваат на крајот од документот) многу јасно доаѓа до израз фактот дека Бакс-Ајронсајд е искусен дипломат, кој многу прецизно ги портретира своите колеги во поглед на нивните психофизички особености, истовремено изложувајќи го и нивниот психолошки профил и изнесувајќи свои опсервации за начинот на кој тие ја извршуваат својата дипломатска функција. Исто така, тој се осврнува на аспектот како тие користат психолошка тактика за градење доверба, намалување на отпорот или за манипулација во однос на степенот на „топење“ на националните интереси (поопширно за ова видете: *The Psychological Assessment*, 2003).

Во продолжение на текстот го презентираме документот во превод на македонски јазик со соодветни коментари, забелешки и појаснувања за одредени настани и личности што се споменуваат во него. Тој е пишуван на машина за пишување, а е дел од микрофилмуваните материјали од Националниот архив на Обединетото Кралство во Лондон (Public Record Office – London), од фондот на Министерството за надворешни работи (Foreign Office, 371), кои се чуваат во Државниот архив на РС Македонија, поконкретно во фондот *Форин офис, Дипломатски извештаи за*

во Царството Бугарија од 1911 до 1915 година, кога го напушта поради влегувањето на Бугарија во Првата светска војна на страната на Централните сили.

³ Сер Едвард Греј (Sir Edward Grey), (25 април 1862, Лондон, Обединето Кралство – 7 септември 1933, Фалодон, Обединето Кралство), британски политичар и државник, министер за надворешни работи од 1905 до 1916 година.

историјата на Македонија (Foreign Office, Diplomatic Reports on the History of Macedonia), сиг. М 1959. Подвлечените делови во текстот, големите букви, заградите и курзивот се задржани и во преведениот текст.

2. Превод на документот со коментари

[Овој документ е сопственост на Владата на Неговото Британско Величество.]

Бр. 3 – Архиви.

[В]

ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

22 јануари

ДОВЕРЛИВО

Сектор 11

[2822]

Но. 1

Сер Х. Бакс-Ајронсајд до сер Едвард Греј—(Примено на 22 јануари 1912 г.)

[Но. 5. Доверливо.]

Господине,

Софија, 6 јануари 1912 г.

Во врска со тајниот допис бр. 1 од 1 јануари 1911 година испратен од мојот претходник, имам чест да Ви го доставам приложениот извештај за странските претставници во оваа престолнина.

Со почит,

Х. О. БАКС-АЈРОНСАЈД⁴

⁴ Големите букви се во оригиналниот документ.

Прилог кон бр. 1

Извештај за шефовите на странските мисии во Софија, јануари 1912 година

*Франција*⁵.—(г. Морис Палеолог⁶, ополномоштен министер⁷)

По заминувањето на Асим-бег⁸, кој ја презеде новата должност државен секретар за надворешни работи во Цариград, францускиот министер стана декан⁹ на дипломатскиот кор. Предностите и недостатоците на г. Палеолог често беа навестувани и од моите претходници и од мене, така што немам многу што да додадам. Сепак, би можело да се каже дека однесувањето на францускиот дипломат во текот на последната криза, која беше предмет на мојот доверлив допис бр. 105 од 23 октомври 1911 г., го лиши и од тоа малку почит што ја уживаше. Тој не само што ја изгуби наклонетоста што му беше искажана лично од дворот туку, станувајќи орудие на стамболовистичката партија¹⁰, која во моментов е толку многу дискредитирана, е

⁵ Италикот е во оригиналниот документ.

⁶ Морис Палелог (Maurice Paléologue), (13 јануари 1859, Париз, Франција – 23 ноември 1944, Париз, Франција), дипломат, историчар и есеист. Бил ополномоштен министер во Бугарија од 1907 до 1912 г.

⁷ Според терминологијата утврдена на Виенскиот конгрес од 1815 г., со *Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary* се означува вонреден пратеник и ополномоштен министер, т. е. дипломатски претставник во ранг помеѓу амбасадор и овластен претставник (анг. *Minister Resident*). Заради економичност, во текстот го користиме терминот *ополномоштен министер*.

⁸ Мустафа Асим-бег (Mustafa Asım Bey), (10 декември 1868, Цариград [Истанбул], Османлиска Империја – 1937, Анкара, Република Турција), османлиски дипломат и државник. Бил ополномоштен министер во Бугарија (1909 – 1911), а потоа бил назначен за министер за надворешни работи на Империјата (повеќе за ова видете Temizer, 2021: 1073–1104).

⁹ Во дипломатски контекст, *декан на дипломатски кор* е најстариот (според акредитација) амбасадор или дипломатски претставник на една земја, кој често има протоколарни и претставнички обврски во име на целиот дипломатски кор.

¹⁰ Неформален назив за политичката група, која се оформила околу идеите од политичкото наследство на Стефан Стамболов, бугарски политичар и премиер од 1877 до 1894 г. Нивната идеологија била: антируски ставови,

третиран со непочитување како од страна на сегашниот премиер така и од страна на други водечки бугарски државници. Сепак, тој е интелигентен и пријатен колега, кој, за жал, предолго престојува во земјата, каде што е акредитиран и веќе не е добредојден.

Италија.—Грофот Босдари¹¹, ополномоштен министер, кој пристигна овде кон крајот на 1909 г., постепено ја зајакна својата позиција. И тој и грофицата Босдари се гостољубиви по природа и организираат неделни приеми во италијанската легација за време на престојот на грофицата во Софија.

Англофилската настроеност на грофот Босдари Ви е добро позната. Тој беше долги години во италијанската амбасада во Лондон и неговата амбиција е да биде конечно назначен како амбасадор во Судот на Сент Џејмс¹².

На позицијата на италијанскиот министер овде донекаде позитивно влијаеше Турско-италијанската војна¹³, имајќи го предвид фактот дека голем дел од општеството е антитурско [антитурски расположено – заб. Л. Г., Т. Ч.].

силен монархизам, централизација и силна држава, прозападна ориентација кон Австро-Унгарија и кон Германија.

¹¹ Грофот Алесандро де Босдари (Alessandro de Bosdari), (10 мај 1867, Болоња, Кралство Италија – 12 мај 1929 година, Болоња, Италија), италијански дипломат, кој ја извршувал функцијата на ополномоштен министер во Бугарија (1910 – 1913) и во Атина (1913 – 1918). Автор е на книгата *За Балканските војни, Големата војна и некои претходни настани: дипломатски белешки* првпат објавена во 1928 година (преведена е и на српски јазик, видете: Де Боздари, 2021).

¹² Судот на Сент Џејмс (англ. *Court of St. James*) е кралскиот суд на суверените на Обединетото Кралство. Тука вообичаено се изведува чинот на предавање на дипломатските акредитации на сите амбасадори и високи комесари во Обединетото Кралство.

¹³ Турско-италијанската војна (1911 – 1912) е конфликт меѓу Кралството Италија и Османлиската Империја, кој се водел за контрола на територијата на Триполитанија и на Киренаика.

Грција.—(г. Панас,¹⁴ ополномоштен министер.)

Сметам дека г. Панас е во секој поглед извонреден колега. Тој е добро информиран, интелигентен и добро обучен дипломат. Тој беше долги години генерален секретар во Атина и многу е веројатно наскоро да биде назначен на многу поважна функција. Неговото заминување ќе го сметам за вистинска загуба. Неговата жена е атињанка и е љубезна и гостопримлива по природа.

Германија.—(г. Де Белов-Залеске¹⁵, ополномоштен министер.)

Германскиот министер е донекаде необичен карактер. Иако поминав многу време со него во текот на изминатава година, се стеснувам да дадам конечно мислење за него. Господинот Де Белов има уметничка природа: слика и црта убаво и е првокласен музичар аматер. На прв поглед, тој не покажува никакво интересирање за балканската политика; отворено ја критикува Софија и ја споредува со места како Цариград и Каиро. Како резултат на неговите отворено искажани согледувања, тој е непопуларен кај Бугарите и многу членови од дипломатското тело го именуваат со прекарот „le grognard“¹⁶.

¹⁴ Димитриос Панас (Δημήτριος Πανάς), (1856 – 1931), грчки дипломат и државник. Бил ополномоштен министер на Грција во Бугарија од 31 август 1910 до 18 август 1913 г. Придонел за зајакнувањето на грчко-бугарските односи, особено во контекст на Балканските војни. Потписник е на Воената конвенција помеѓу Бугарија и Грција потпишана во Софија на 22 септември 1912 г.

¹⁵ Клаус фон Белов-Залеске (Claus von Below-Saleske), (8 април 1866, Залеска, Померанија, денешна Полска – 14 август 1939, Берлин, Германија), германски дипломат. Во 1910 г. бил назначен за ополномоштен министер на Германија во Бугарија и на таа бил должност до 1912 г.

¹⁶ Најсоодветен превод на оваа лексема би бил ‘оној што постојано негодува, мрчи; мрчатор, мрчало’. Иако во јазичната практика се среќаваат лексемите *мрчатор* и *мрчало*, тие не се застапени во *Толковниот речник на македонскиот јазик*. Затоа сметавме дека, заради зачувување на автентичноста на изразот, е најдобро во оваа реченица да се остави француското *le grognard* наведено во оригиналниот документ (и напишано со

Тој, сепак, ја поседува доблеста да биде весел и ведар мрчатор и ми бил пријатен соговорник – освен кога станува збор за политиката, која никогаш доброволно не ја споменува.

Русија.—(г. А. В. Некљудов¹⁷, ополномоштен министер.)

Позицијата на рускиот министер во оваа престолнина е далеку од пожелна. Потребно е многу такт, јасно разбирање на политичката ситуација и одлучност да се даде мислење за важни прашања за балканската политика кога се бара да се направи тоа.

Претходниот министер, г. Сементовски-Курило¹⁸, беше човек со прониклива интелигенција, широка информираност и висока оспособеност и неговата смрт на почетокот од минатата година беше вистинска загуба за неговата земја.

Неговиот наследник го познавам од 1885 г., кога бевме заедно во Цариград. Тој е пријатен и гостопримлив господин, на кој не му недостасува интелигенција, но кај него целосно отсуствува цврстина, тој е поведлив и под влијание на последната личност со која зборува и, жалам што морам да кажам, без познавања на високата политика во која неговата земја игра толку важна улога. Господин Извољски¹⁹, при преземањето на

наводници), додека во следната реченица англиското *grumbler*, со истото значење, сепак, го преведуваме со *мрчатор*.

¹⁷ Александар Василевич Некљудов (Анатолий Васильевич Неклюдов, 4 април 1856 – 18 септември 1934, Ница, Франција), дипломат и историчар. Бил ополномоштен министер на Руската Империја во Бугарија од 1911 до 1913 година. Учествува во формирањето на Балканскиот сојуз (повеќе за биографијата на рускиот дипломат видете: Авдеев, *Большая российская энциклопедия*).

¹⁸ Д. К. Сементовски-Курило (Дмитрий Константинович Сементовский-Курилло, 16 септември 1859, Петербург, Руска Империја – 13 јануари 1911, Софија, Бугарија), дипломат на Русија во Бугарија. На 24 март 1907 година е назначен за дипломатски агент во Бугарија и го добива звањето вонреден пратеник и ополномоштен министер. Повеќе за неговата биографија видете: <http://www.rusdiplomats.narod.ru/ambassadors/sementovskiy-k-dk.html>.

¹⁹ Александар Петрович Извољски (Александр Петрович Извольский), (18 март 1856, Москва, Руска Империја – 16 август 1919, Париз, Франција), министер

функцијата руски амбасадор во Париз, колку што разбрав, даде до знаење дека посакува нов секретар во амбасадата, место кое минатата година беше пополнето со г. Некљудов, па нему му беше дадена Софија, првото место што се ослободи.

Госпоѓа Некљудов е љубезна и добродушна, но исто како и нејзиниот сопруг, таа е по природа неспособна да ја исполни својата специфична улога како сопруга на рускиот министер во оваа престолнина.

Србија.—(г. М. Спалајковиќ²⁰, ополномоштен министер.)

Српскиот министер пристигна овде минатиот мај по смртта на неговиот претходник, г. Светислав Симиќ²¹. Господин Спалајковиќ беше неколку години генерален секретар во Белград. Тој е човек со такт и со специјална способност и работеше напорно, веќе со одреден успех, на тоа да ги постави постојните односи меѓу овие две балкански држави на попријателска основа. Бугарската влада, со која има чести контакти, едногласно ги признава неговите способности, тактичноста и дискрецијата. Има шармантна и убава жена, која е од Сараево, босанската престолнина.

Австро-Унгарија.—(Господин гроф А. Тарновски де Тарнов,²² ополномоштен министер.)

за надворешни работи на Руската Империја (1906 – 1910) и руски дипломат, амбасадор на Империјата во Франција (1910 – 1917).

²⁰ Мирослав Спалајковиќ (Мирослав Спалајковић), (6 април 1869, Крагуевац, Кнежество Србија – 4 февруари 1951, Севр, Франција), српски државник и дипломатски претставник во Царството Бугарија (1911 – 1913) и во Руската Империја (1914 – 1919). Во 1922 година е именуван за амбасадор на Кралството на СХС во Франција. На таа должност останал сè до 1935 година. За неговата биографија повеќе видете: Бајин, 2016.

²¹ Светислав Симиќ (Светислав Симић), (4 март 1865, Ужице, Кнежество Србија – 8 март 1911, Лезен, Швајцарија), српски дипломат и новинар.

²² Адам Тарновски Постариот (Adam Tarnowski von Tarnów), (4 март 1866, Краков, Австро-Унгарија [сега Полска] – 10 октомври 1946, Лозана, Швајцарија), австроунгарски дипломат од полско потекло, ополномоштен министер на Австро-Унгарија во Софија (30 април 1911 – 9 ноември 1916).

По заминувањето на барон Гискра²³ во Хаг, грофот Тарновски минатиот мај беше назначен за австриски претставник. Тој претходно беше советник во Амбасадата на Австро-Унгарија во Лондон и му е добро познат на нашиот Суд²⁴. Грофицата, полска принцеза по раѓање, е ведра и пријатна домаќинка и тие убаво се забавуваат во нивната пространа и убава легација.

Грофот Тарновски е пријатен и ведар господин и сметам дека е добар колега. Сепак, по мое мислење, тој не е доволно способен да ја извршува оваа важна функција и лесно станува жртва на интригите на Неговото Величество кралот Фердинанд.

Турција.—(Мехмед Наби-бег²⁵, ополномоштен министер.)

Наби-бег пристигна дури минатиот октомври и затоа не го познавам многу. Сепак, она малку што го видов ми остави многу поволен впечаток. Надворешната појава на Наби-бег не оди во негов прилог бидејќи е мал по раст и доста набиен, но сметам дека е интелигентен, доброинформиран и ни приближно толку избувлив колку неговиот претходник Асим-бег. Ќе му биде потребна сета негова способност да остане во добри односи со бугарската влада.

Романија.—(Принц²⁶ Д. Ј. Гика,²⁷ ополномоштен министер.)

²³ Д-р Карл Фрејхер фон Гискра (Dr. Karl Freiherr von Giskra), австроунгарски дипломат во Бугарија (24 септември 1909 – 30 април 1911).

²⁴ Се мисли на Судот на Сент Џејмс.

²⁵ Мехмед Наби-бег (Mehmed Naby Bey), (1868 – 1924), дипломатски претставник на Османлиската Империја во Атина (1908 – 1911) и во Софија (октомври 1911 – октомври 1912), потоа во Италија (до ноември 1915 г.) и во Франција (меѓу ноември 1920 и ноември 1922). Во 1918 г. кусо време бил министер за надворешни работи на Империјата. За дел од неговата кореспонденција видете Махмурян, 2022, 9–26.

²⁶ Благородничка титула.

²⁷ Димитрие Ј. Гика (Dimitrie Ghica), (21 јануари 1875, Цариград [Истанбул] – 13 октомври 1967, Брисел, Белгија), романски дипломат и политичар, ополномоштен министер во Бугарија од 1911 до 1913 г.

Принц Гика пристигна пред еден месец како наследник на г. Дијаманди,²⁸ кој беше назначен за романски министер во Рим. Принцот, кој претходно беше советник во романската легација во Виена, изгледа крeвко и има вкочанета нога – последица на една несреќа. Тој совршено го владее францускиот бидејќи од најрана возраст се школувал во Париз. Засега немав можност да ја оценам неговата способност, но ми остави впечаток на интелегентна личност. Има само 36 години и разбрав дека неговото брзо напредување не се должи исклучиво на неговите квалитети, туку и на поддршката од Дворот и на семејните врски со високите кругови.

Белгиската легација во моментов нема шеф бидејќи г. Ван дер Хејде си замина и легацијата е во рацете на млад *chargé d'affaires*²⁹.

*Нерезидентни претставници*³⁰

Холандија.—(г. Ле Јонкер³¹ П. Ј. Ф. М. ван дер Дус де Вилебоа.³²)

Престојува во Цариград.

²⁸ Константин Дијаманди (Constantin Diamandi), (1868, Идричи, Романија – 1932, Идричи, Романија), ополномоштен министер на Романија во Бугарија од 18 јуни 1909 до 1 ноември 1911 г.

²⁹ Во оригиналот е употребен францускиот термин *chargé d'affaires*, со кој се означува дипломат од понизок ранг, кој е вршител на работите во отсуство на шефот на дипломатското претставништво. Во преведениот текст се определивме да го задржиме овој термин.

³⁰ Нерезидентен претставник е дипломат, кој е акредитиран за одредена земја, но не живее или не престојува постојано таму.

³¹ Јонкер (Jonkheer) е благороднички атрибут во Холандија, кој стои пред името и благородничка титула во Белгија.

³² П. Ј. Ф. М. ван дер Дус де Вилебоа (Pieter Joseph Frans Marie van der Does de Willebois) (1851 – 1919), холандски дипломат, кој служел како ополномоштен министер на Холандија во Бугарија од 1908 г. Потекнува од познато благородничко семејство кое има холандско-француски корени.

Персија.—(Неговата Екселенција Мирза Али Мохамед Кан посредник на султанот.)³³

Престојува во Букурешт.

Соединети Држави.—(Г. Џон Б. Џексон.)³⁴ Престојува во Букурешт.

Местото во моментот е испразнето.

PRO FO 371/1304 R 2822

3. Заклучок

Презентираниот документ, меѓу другото, покажува дека психолошката анализа игра клучна улога во разбирањето на однесувањето, намерите и на одлуките на странските држави и на нивните лидери, министри, дипломати и конзули. Од друга страна, психолошката анализа е значајна имајќи предвид дека таа служи и како алатка за предвидувања на реакциите и за приспособување на дипломатските стратегии. Благодарейќи на своето богато дипломатско искуство и на својата добра поткованост, британскиот дипломатски претставник во Софија во овој период, Х. О. Бакс-Арјонсајд, многу добро го согледува значењето на ваквата анализа. Во тој контекст, може да се забележи дека британскиот дипломат кај своите колеги ги анализира и потеклото, начинот на размислување, стилот на комуникација, нивната позиција и односите со политичките авторитети на земјата домаќин, како и нивните трауми, амбиции и нивната реакција во кризни ситуации под притисок или при преговори, накусо профилирајќи ги и нивните сопруги. Во таа насока, треба да се има предвид дека во професионалната дипломатија, психолошката анализа најчесто се користи за

³³ Персиски (ирански) дипломат со титулата *посредник на султанот*.

³⁴ Џон Бринкерхоф Џексон (John Brinkerhoff Jackson), (19 август 1862 – 20 декември 1920), американски адвокат и дипломат. Бил ополномоштен министер на САД во Бугарија, Србија и во Романија од 12 август 1911 г. до 18 октомври 1913 г. со седиште во Букурешт. Своите акредитивни писма во Бугарија ги предал на 1 февруари 1912 г.

разбирање, а не со задни намери, меѓутоа во реалната политика тие граници понекогаш се нејасни и дипломатите често ја користат како предност во преговорите. Конечно, не занемарувајќи го фактот дека секоја анализа, и покрај тенденцијата да биде што пообјективна, не може да биде целосно ослободена од субјективната перспектива на оној што ја изнесува, британскиот дипломат настојува своите согледувања на места да ги формулира со еден добро одмерен и суптилен дипломатски јазик.

Литература/References:

- Државен архив на РС Македонија, фонд *Форин офис, Дипломатски извештаи за историјата на Македонија (Foreign Office, Diplomatic Reports on the History of Macedonia)*, сиг. М 1959.
- Авдеев, В. А. „Некљудов Анатолий Васильевич“, *Большая российская энциклопедия*. https://old.bigenc.ru/domestic_history/text/2257309 (accessed May 31, 2025).
- Бајин, Зоран Д. (2016). *Мирослав Спалајковиќ (1869-1951): биографија* (докторска дисертација) [Bajin Zoran D. *Miroslav Spalajković (1869-1951): A Biography* (Doctoral Dissertation)]. Nacionalni repozitorijum Disertacija u Srbiji. https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/6185?locale-attribute=sr_RS (accessed May 29, 2025) (In Serbian)
- Де Боздари, Александар. (2021). *О Балканским ратовима, о Великом рату и о неким догађајима који сум им претходили (дипломатске забелешке)*. Пр. др Мила Михајловић. Медија центар „Одбрана“, Београд.
- Escott, T.H.S. (Tomas Hay Sweet). (1908). *The Story of British Diplomacy: Its Markers and Movements*. London, T. Fisher Unwin. https://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/public_diplomacy/Story_Of_British_Diplomacy.pdf (accessed June 8, 2025).
- Jones, Raymond A. (2006). *The British Diplomatic Service: 1815–1914*. Wilfrid Laurier University Press, Waterloo. <https://muse.jhu.edu/book/49947> (accessed June 7, 2025).
- Махмуријан, Гаянэ. (2022). “Об отказе османского правительства от Батумского договора 1918 г.”, *Вестник общественных наук* 3/2022, Институт истории НАН РА, 9–26. <https://arar.sci.am/dlibra/publication/366583/edition/340348/content> (accessed May 31, 2025)

Неклюдов, Анатолий Васильевич.

<http://www.rusdiplomats.narod.ru/ambassadors/sementovskiy-k-dk.html> (accessed May 31, 2025).

Temizer, Abidin. (2021). “The Independence Process of Bulgaria and the First Ambassador of the Ottoman Empire in Sofia”, *Belleten* 85, no. (2021): 1073-1104. <https://doi.org/10.37879/belleten.2021.1073> (accessed May 31, 2025).

The Psychological Assesment of Political Leaders: With profiles of Sadam Hussein and Bill Clinton. (2003). Edited by Jerrold M. Post, MD. The University of Michigan Press, Ann Arbor.

Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961. Done at Vienna on 18 April 1961. Entered into force on 24 April 1964. (2005). United Nations, *Treaty Series*, Vol. 500.